

Karin S. Lindelöf: *Om vi nu ska bli som Europa. Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2006. 239 s., ill. English summary. ISBN 91-7061-024-X.

Det är med polska turistbroschyrer från tiden innan EU-medlemskapet som Karin S. Lindelöf inleder sin avhandling *Om vi nu ska bli som Europa. Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. I broschyrerna finns en beskrivning av Polen som egentligen europeiskt, som en nation med stolta anor och traditioner, som en modern nation som ser tiden som kommunistland som en parentes. Det handlar om, som Lindelöf skriver, "att hävda sin normalitet i den europeiska kontexten". Att Lindelöf börjar med denna för turister formade bild av Polen är ingen tillfällighet. Diskussionen om nationen under den s.k. transitionen ligger boken igenom som en diskursiv kontext. Det är en av de diskurser som de sju unga universitetsstudenter kvinnor, som Lindelöf skriver om, blir till genom som könade individer och subjekt. För det är köns- och subjektsskapandet som utgör studiens fokus. Det är här Lindelöf använder det mesta av krutet, teoretiskt, empiriskt och hantverksmässigt; syftet med studien är nämligen att avtäckta de diskurser som omgärdar könskapandet hos ett antal unga, välutbildade storstadskvinnor i transitionens Polen. Lindelöf vill vidare visa vilka praktiker och artikuleringar som skapas, reproduceras eller ifrågasätts när femininitet konstitueras hos och av de unga kvinnorna. Det är en konstruktion av femininitet som sker mitt i det normalas strömfåra, menar hon.

Det är sålunda diskurserna snarare än kvinnorna som är i fokus. Det duckas inte heller för diskursiva motsägelser eller kulturella strider. Det är ett stridsfält för meningsbildning som Lindelöf undersöker. Kampen mellan traditionell kvinnlighet och jämställdhetsnormativitet pågår för fullt och läsningen blir ofta befriande osäker. Jag har valt att diskutera tre teman av speciellt etnologiskt och genusvetenskapligt intresse. Det första temat handlar om konstruktioner av europeisk normalitet. Det andra om hur Lindelöf behandlar frågan om kön och makt. Det tredje temat fokuserar Lindelöfs förhållningssätt, teoretiskt och empiriskt, till klass. Ett genomgående tema i dessa diskussioner är politik. Hur är forskaren med om att utmana och upprepa normer och kategoriseringar? Hur förstås konstruktion av politisk subjektivitet och makt? Finns det utrymme för omvand-

ling? Och hur förstår forskaren relationen mellan det som definieras som högt och lågt, öst och väst, man och kvinna, globala ekonomiska omvandlingar, kyrka och vardagsliv?

Ett spännande om än något otympligt begrepp som Lindelöf sjsätter i sin avhandling är europaorientalism. Lindelöf vill med hjälp av Edward Saids orientalismbegrepp poängtera att det konstrueras en hierarki mellan Öst- och Västeuropa, där öst görs till *det andra* i relation till en föreställning om västlig normalitet. Det är det transitionen handlar om: öst ska omvandlas till väst. Detta perspektiv hör till ett av avhandlingens intressantaste och jag hade gärna sett att den dimensionen fått mer utrymme och varit än tydligare fokuserad. Nu utreds detta främst i kapitel två som bygger på kritiska studentuppsatser där bl.a. kvinnors villkor i Sverige och Polen jämförs. En utveckling av det europaorientalistiska temat hade kanske också kunnat minska en problematisk aspekt i avhandlingen. Vid flera tillfällen upplever jag nämligen att Lindelöf själv, som svensk medelklassfeminist, upprepar en viss europaorientalism i sina val av material och i sina tolkningar. Det kan handla om att det inte tillräckligt utreds varför hon far till Polen och gör den här studien. Det hade varit önskvärt att hon förhållit sig reflexivt till europaorientalismen och transitionsdiskursen när hon motiverade sitt val av material och forskningsområde. Jag kommer aldrig riktigt ifrån i min läsning, att Polen var intressant för att det är så annorlunda det svenska, dvs. att valet av studieobjekt hade manats fram genom transitionsdiskursen om olikhet och eftersatthet. De unga kvinnorna framställs emellanåt också som just annorlunda och olika svenskor, vilka alltid tycks vara närvarande i sin frånvaro i studien. Öst görs också i studien till det traditionella medan väst, som av gammal hierarkiserande vana, kallas för modernt. Lindelöf talar också själv om öst som periferi. Hon har också främst valt utländska, dvs. icke-polska, forskarbetraktelser av könskonstruktionsdiskussioner. Detta trots att det händer mycket på köns- och sexualitetsforskningsområdet i Polen. Denna brist bidrar till att Polen framstår som mindre utvecklat i relation till väst. De unga polska kvinnorna och polsk feminism beskrivs i relation till det skandinaviska. Tillhör de en andra vågens feminism medan "vi" – här i Skandinavien – har kommit till en tredje?

Lindelöf vill naturligtvis själv undvika ett europaorientalistiskt perspektiv. Hon har också ett förslag på hur man ska förhålla sig till de olika femininiteter som formas i Europa. Med utgångspunkt i Judith Butlers

diskussion om att könsframställningar bara är kopior återtar och vidareutvecklar Lindelöf det folkloristiska begreppet ”varianter”. Författaren vill undvika det hierarkiska som ligger i att de polska kvinnorna skulle ta efter – kopiera – en västlig förebild. Här vill jag dock inskjuta att Lindelöf glömmer att det hos Butler inte finns någon förebild, inte något original utan bara dåliga kopior av dåliga kopior. De är dåliga för att de aldrig helt lyckas med kopieringen, den blir aldrig fullständig, lyckas aldrig riktigt. Frånvaron av original och ifrågasättandet av att några – t.ex. de som definieras som kvinnor – skulle ha företräde att t.ex. framställa femininitet är central i Butlers tänkande. Överfört till Lindelöfs studie skulle man kunna hävda vikten av att utmana idén om västliga kroppars företräde att framställa modern femininitet. Det är genom urskiljandet av de västliga kropparna som moderna som östs görs till traditionella. Variantbegreppet kan naturligtvis vara användbart ändå och Lindelöfs budskap är tydligt. Hon vill inte hierarkisera. Det handlar istället om olika varianter av femininiteter som är, som hon skriver, ”lokalt specifika”. Men vad innebär det? Och räcker det? Finns det inte en risk att man med talet om ”varianter” och lokal specificitet naturaliserar en föreställning om skillnad mellan svenskor och polskor? En föreställning som just får sin näring av transitionsdiskursen? Riskerar inte denna föreställning om nationell skillnad att ännu en gång lägga fast att polskor är mindre moderna än t.ex. svenskor? Återskapas det inte också en idé om att det finns en enhetlig grupp svenskor och en enhetlig grupp polskor? Är inte idén om varianter som ”lokalt specifika” därför normativ och är det verkligen ett uppvärderande av någon femininitetskonstruktion som behövs?

Ett sätt att hantera frågan om könskonstruktioner och europaorientalism hade kanske istället varit att nöja sig med att problematisera urskiljandet av väst som norm. Kvinnorna gör ju det tänkta väst och öst i sina könsframställningar, vilket Lindelöf visar på ett mycket intressant sätt. De befinner sig inte bara i en normalitetens strömfåra utan placeras också i en europaorientalistisk normalitets föreställda periferi. I kvinnornas berättelser framställs föreställningen om väst ofta – men inte alltid – som det goda och eftersträvsvärda. Hur kön och europaorientalism görs tillsammans är naturligtvis också möjligt att studera på andra platser i Europa, som i Sverige.

En av de många styrkorna i den här studien är Lindelöfs beredskap och förmåga att se hur informanter

upprepar motsägelsefullheter och mångtydigheter, att de därmed är ambivalenta och talar om att de vill ha både sirlighet – som ungefär står för att bli uppvaktade av män på ett traditionellt romantiskt vis – och jämställdhet. I denna ambivalens ser jag något mycket spännande, en strid om normer och föreställningar, här står kön på spel. Vad kommer att hända? Läsningen är inte bara rafflande, författaren lyckas också med konststycket att lyfta fram vad politik till vardags kan handla om. Att varje dag, varje stund, varje rörelse, varje val blir en politisk handling om vilken kvinnlighet som ska göras, eller vilken manlighet som förväntas av ens partner eller av män i allmänhet (alla kvinnorna i studien definieras sig som heterosexuella). Det är motsägelsefulla normer och diskurser som skapar en ambivalens som i sin tur möjliggör politisk subjektivitet som möjliggör valen. Av och till är det dock som om inte Lindelöf riktigt orkar med denna mångtydighet. Hon vill komma till ett avslut, slå fast hur det är egentligen. En stor berättelse av klassiskt strukturalistiskt snitt om hur det egentligen förhåller sig tonar fram som en ram runt det mångtydiga och plötsligt vet man hur det kommer att sluta. Makt blir då något som män bara *har*. Samtidigt avsubjektiveras kvinnorna och det blir inte möjligt att uppfatta dem som politiska subjekt. När de unga kvinnorna t.ex. försöker agera jämställt i sin vardag är det, menar Lindelöf, alltid inom ramen för vad mannen tycks tillåta (s. 200–205). Mannen antas alltid ha tolkningsföreträde. Det antas att hans val blir själva förutsättningen för hur hon kan välja. Var denna säkerhet kommer ifrån får man som läsare inte veta. Här avtäckts inga diskurser, här förs ingen argumentation. Männen tycks bara ha makten och tolkningsföreträdet trots att Lindelöf beskriver att de flesta av de äldre männen i kvinnornas omgivning har – som det uttrycks inom maskulinitetsforskning – ”fallit”. De lever inte upp till de hegemoniska mansnormerna, de är arbetslösa, otrogna och alkoholister. Det teoretiska avbrottet i studien från en i övrigt relativt konsekvent poststrukturalistisk feministisk ansats är emellertid inte långvarig eller dominerande.

En fråga som jag uppfattar som särskilt viktig att diskutera efter att ha läst och granskat Lindelöfs avhandling, är forskning om klass. På senare år har jag uppmärksammat att det *teoretiska* intresset för klass är mycket lågt. Det gäller också i Lindelöfs avhandling. Klass blir kraftigt underteoretiserat i jämförelse med hur väl författaren mestadels skriver om t.ex. kön och konstruktionen av genus. Författaren visar mycket goda kunskaper på det området och hennes analyser

är nästan alltid skickligt och känsligt utförda. Medan hon ägnar åtskilliga sidor inledningsvis åt att skriva om hur kön konstitueras hänförs dock klass till att vara en empirisk utgångspunkt. Kvinnorna är medelklass. De har medelklassbakgrund. Kön däremot är något de och andra gör. I analyserna av kön görs klass följdriktigt till en utgångspunkt, en variabel. Informanterna naglas fast vid en klassposition. Detta är särskilt märkligt i ett sammanhang där, vilket Lindelöf också påpekar, klasskillnaderna återskapats på ett drygt decennium. Här hade jag gärna sett frågor om hur detta kan ha gått till, hur har klasshierarkier och ojämlikhet gjorts till något naturligt, normalt eller nödvändigt under ett drygt decennium? Vad har föreställningar av kön spelat för roll i detta klasskapande? Och hur är det möjligt att skapandet av klasskillnader har kunnat fortskrida i ett Europa som så enträget stoltserar med sina demokratiska värden?

Att Lindelöf inte skriver något teoretiskt om klass skulle kanske kunna förklaras med att det faktiskt är genus som hon vill studera. Men så enkelt går det inte att avfärda min invändning. Det händer något med förståelsen av såväl klass som kön när de teoretiseras under så ojämlika villkor. Klass framstår som något som bara är, något stabilt och grundläggande medan kön görs till något föränderligt och något som ständigt skapas. Klass, liksom det Lindelöf definierar som det sociala, hamnar inte bara utanför teoretiserandet utan också utanför det diskursiva, vilket i sin tur strider mot den teoretiska ansats som Lindelöf redovisar inledningsvis. Klass och det sociala framställs som tyngre och som avgörande för könskonstruktionen. Det kan innebära att kön görs mindre viktigt medan klass görs till en fundamental kategori genom att behandlas så styvmoderligt. Utifrån ett genusteoretiskt perspektiv är inte det oproblematiskt.

Mina kritiska invändningar mot avhandlingen hindrar inte att Karin Lindelöfs avhandling är intressant. Särskilt vill jag framhålla att hon ”öppnar” för etnologiska studier av skapandet av Europa och av det europeiska. Hon visar att det verkligen finns skäl – det gäller bara att formulera dem tydligt för sig själv och andra – att vidga den etnologiska blicken bortom den s.k. svenska gränsen. Lindelöf visar boken igenom hur det skapas en europeisk norm i Europa. Här ligger hon i forskningsfronten. Att visa att kön konstrueras tillsammans med det europeiska är också en viktig dimension för det genusvetenskapliga fältet. Det finns därtill en mycket betydande poäng som Lindelöf tyvärr inte gör så stort nummer av. Den ligger mest i bakgrunden och skvalpar och det är möjligt att det krävs specialintresse hos läsaren för att upptäcka den.

Den handlar om hur föreställningar om kommunistiska respektive marknadsekonomiska principer relateras till skapandet av kön och hur det som inte uppfattas som en könsframställning i linje med marknadsekonomi görs till något omöjligt, förlegat och förkastligt. I samma veva av modern könskonstruktion naturliggörs därmed marknadsekonomi, görs till den enda rimliga formen av ekonomisk ordning. Det är etnologi och genusforskning när det bränner till! Det är fasligt intressant!

Lena Martinsson, Göteborg

Ulrica Söderlind: *Skrovsmål – Kosthållning och matlagning i den svenska flottan från 1500-tal till 1700-tal*. Forum Navales skriftserie nr 17. Ekonomisk-historiska institutonen, Stockholms universitet, 2006. 277 s., ill. English summary. ISBN 91-7331-002-6.

Anmälares slutsats: Min matsäcks storlek berättar hur långt jag tänker mig att resa. Halsbrytande förenklat är det detta ämne som ekonomhistorikern Ulrica Söderlind tar tag i sin noggranna avhandling om kosten ombord på örlogsflottans fartyg under en tidsperiod, 1500–1700-tal, då Sverige går från att vara europeisk expansiv stat med ambitioner till ett mer kontinentalperiferit kungarike.

Söderlind bygger sin analys i sju kapitel mellan de livsmedel som behövs för att bedriva sjökampanjer och hur ett fartygs begränsade lastförmåga påverkar det näringsintag sjömännen får sig till godo. Avhandlingens första kapitel är den grundläggande diskussionen kring syfte, metod och material. Den huvudsakliga metoden är en textanalys av svenska historiska örlogsdokument och dessa bearbetas med bl.a. samtida kostberäkningstabeller. Kapitel två beskriver de livsmedel som förbrukades ombord och av vilka olika yrkesgrupper. Det tredje kapitlet är en analys av de spis- och måltidsordningar som reglerade ätandet ombord. I kapitel fyra görs en kort internationell jämförelse från några av 1700-talets andra sjöfararnationer, bl.a. de ryska, maltesiska och ottomanska flottorna och deras spisordningar. I kapitel fem analyserar Söderlind kosthållet ombord ur ett näringsämnesmässigt perspektiv med kaloriintags- och mängdtabeller. I det sjätte kapitlet beskrivs och diskuteras de artefakter som återfunnits i de marinarkeologiska utgrävningarna av bl.a. regalskeppen Vasa och Kronan; här diskuterar Söderlind hur matlagingsartefakter från byssja och kajuta kan användas för att spekulera om